

HALINA WRÓŃSKA CMW

ROLA LITURGII W KATECHEZIE

Współcześnie zwraca się uwagę na ścisłe relacje między katechezą i liturgią. Związki te mają długą tradycję. Liturgia, a szczególnie Eucharystia i inne sakramenty zawsze były uprzywilejowanym środowiskiem dla katechezy. Przez długi okres historii chrześcijaństwa głównym zadaniem katechezy było przygotowanie do sakramentów świętych i życia liturgicznego. Rozwijający się w pierwszej połowie XX wieku ruch biblijny i liturgiczny, a szczególnie Sobór Watykański II znacznie wpłynęły na ożywienie wzajemnych relacji liturgiczno-katechetycznych. Podstawą ustalenia tych związków była organiczna więź słowa i sakramentu oraz ich rola w procesie zbawienia, którą tworzy inicjatywa Bożej miłości i wierność ludzka wyrażona w przy mierzu. Punktem centralnym tej historii jest Jezus Chrystus, całe Jego dzieło zbawcze. Ze względu na to, że w liturgii najpełniej wyraża się zbawienie, jest ona uważana za niezastąpione źródło oraz cel katechezy.

1. LITURGIA MIEJSCEM SŁOWA I ZNAKIEM WIARY

Wiara, która rodzi się ze słuchania słowa Bożego, swoją pełnię osiąga w liturgii. Liturgia jest ze swej istoty szczytem głoszenia wiary, ponieważ celebruje misterium Chrystusa. Głoszenie słowa Bożego jest zatem aktem liturgicznym. Oznacza to, że słowo odsłania znaczenie misterium, a misterium wskazuje na moc słowa Bożego, które prowadzi do wiary. Tym samym słowo Boże nie tylko objaśnia sakramentalne działanie, ale jest samym dzia-

Dr hab. HALINA WRÓŃSKA CMW – kierownik Katedry Katechetyki Formalnej Instytutu Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: ul. Jagiellońska 24, 20-806 Lublin; e-mail: hwronska@wp.pl

łaniem¹. Zawiera ono pouczenie, ale równocześnie zmierza do obudzenia wiary, ożywienia jej i wzywa człowieka do dialogu. O takim patrzeniu na katechezę i liturgię rozstrzyga samo słowo Boże, które stanowi niepodważalny punkt odniesienia w wyjaśnianiu sensu i znaczenia głoszenia zbawczych interwencji Boga w ludzką historię oraz świętowania tych wydarzeń w sprawowanej liturgii².

Odnowa soborowa dowartościowała wymiar profetyczny liturgii, która uważana jest za pouczenie Kościoła, wyraz wiary i narzędzie Tradycji³. Liturgia pełni ważną funkcję katechetyczną (zob. KL 33). Jako pierwsze i niezastąpione źródło ducha chrześcijańskiego (zob. KL 14) nazywana jest „niewyczerpanym źródłem katechezy”⁴ oraz „drogocenną katechezą wprowadzoną w czyn” (RdC 114). Zawiera ona i wyraża w formie ekspresyjnej całe orędzie chrześcijańskie. Dlatego też katecheza ustawicznie otwiera się na liturgię, w niej uczestniczy i włącza się w posługę liturgiczną. Bez związku z liturgią łatwo mogłaby się stać jedynie teorią o zbawieniu. Dzięki liturgii, która jest duchem katechezy, ustawicznie potęguje swoją dynamikę, włącza katechizowanego w proces zbawienia i razem z nim go realizuje. Prawdę tę wyraża Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*: „Liturgia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Albowiem apostołskie prace zmierzają do tego, aby wszyscy, którzy przez wiarę i chrzest stali się dziećmi Boga, razem się gromadzili, pośród Kościoła chwalili Boga, uczestniczyli w ofierze i spożywali Wieczerzę Pańską” (KL 10).

Aby odsłonić tajemnicę Kościoła, trzeba się zaangażować w liturgię, w której „Bóg przemawia do swego ludu, Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię, lud zaś odpowiada Bogu śpiewem i modlitwą. [...] Widzialne znaki, jakimi posługuje się święta liturgia na oznaczenie niewidzialnych rzeczywistości Bożych, zostały wybrane przez Chrystusa lub przez Kościół” (KL 33). Dzięki modlitwie, sprawowaniu posługi sakramentalnej i zespa-

¹ Zob. B. Nadolski. *Udział w Chrystusowej misji profetycznej II*. „Katecheta” 1980 nr 24 s. 241-245; tenże. *O pełniejsze uczestniczenie w liturgii słowa*. „Katecheta” 1977 nr 21 s. 251-254; A. Hajduk. *Katecheza i liturgia*. Kraków 1999 s. 35-36; A. Kiciński. *Katecheza i liturgia*. „Roczniki Teologiczne” 2007 z. 6 s. 117-128.

² Por. H. Wrońska. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne*. Lublin 2007 s. 222-223.

³ Por. A. Kiciński. *Siedem sakramentów Kościoła w ujęciu „Katechizmu Kościoła Katolickiego”*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 227-242; C. Vaggini. *Il senso teologico della liturgia*. Roma 1958.

⁴ Conferenza Episcopale Italiana. *Il Rinnovamento della catechesi. Documento di base*. Roma 1970 nr 113. Dalej skrót: RdC.

laniu się z Chrystusem w Eucharystii najdoskonalej realizuje się dzieło zbawienia w Kościele⁵.

W zgromadzeniu liturgicznym odczuwa się bliskość Jezusa Chrystusa, a w Nim – drugiego człowieka, z którym nawiązuje się bezpośrednie i trwałe więzi. Tylko wówczas można mówić o wspólnotcie, gdy opiera się ona na bezpośrednich relacjach między ludźmi zgromadzonymi podczas Eucharystii wokół osoby Jezusa Chrystusa (por. KL 48).

W liturgii uczestniczy wspólnota ze swymi potrzebami i pragnieniami, radościami i smutkami. Doceniając uczestnictwo jednostkowe, trzeba podkreślić, że liturgia ze swej istoty wymaga zaangażowania wspólnotowego. Jej podmiotem i uczestnikiem jest cały Kościół, w którym Chrystus razem z wiernymi oddaje cześć Bogu za Jego nieustanną miłość wyrażaną wobec świata. Niekiedy liturgię nazywa się społecznym hymnem uwielbienia, składanym Ojcu przez Syna w Duchu Świętym⁶.

Liturgia oddaje chwałę Bogu i służy zbawieniu człowieka. Szczególną rolę odgrywają w niej sakramenty, zwłaszcza Eucharystia. Wszystkie sakramenty, posługi kościelne i dzieła apostołstwa wiążą się z Eucharystią i ku niej zmierzają. Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Praesbyterorum ordinis* wskazuje, że „w Najświętszej Eucharystii zawiera się całe dobro duchowe Kościoła, to znaczy sam Chrystus, nasza Pascha i chleb żywy, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ozywające Ciało daje życie ludziom i w ten sposób usilnie ich zaprasza i pobudza, żeby samych siebie, swoją pracę i wszystkie rzeczy stworzone wraz z Nim składali w ofierze” (DK 5). Eucharystia jest więc źródłem i szczytem ewangelizacji.

Wiara dojrzała, jako cel katechezy, domaga się spotkania z Chrystusem, który przez znaki uobecnienia misterium paschalne, oddaje chwałę Bogu i staje się dla ludzi pokarmem zbawienia⁷. Kościół, sprawując tajemnicę paschalną,

⁵ M. Zając. *Sakramentalne aktualizowanie istoty Kościoła w decydujących sytuacjach życia katechizowanych*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 213-226.

⁶ W r o Ń s k a. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne* s. 223.

⁷ „Ten sam Chrystus, Bóg i człowiek, najwyższy Arcykapłan Starego i Nowego przymierza – stwierdza A. Szafrński – jest głównym działającym w ofierze na krzyżu i we Mszy św. odprawianej na wszystkich ołtarzach ziemi, ta sama jest ofiara, czyli przedmiot składany, którym jest sam Zbawiciel oddający swe własne życie za życie ludzi. Natomiast inny jest sposób ofiarowania Chrystusa. [...] Każda Msza św. ma nie tylko charakter misyjny, ale i paschalny, będąc uobecnieniem Zbawiciela, który umarł i zmartwychwstał. [...] Eucharystia jest posiłkiem ofiarnym, ale i ofiarą w postaci posiłku. Ofiara i posiłek, odpowiadając śmierci i zmartwychwstaniu – są uczestnictwem w tajemnicy paschalnej Chrystusa ujętej integralnie jako śmierć, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie” (A. S z a f r a Ń s k i. *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin 1971 s. 101).

w niej uczestniczy i dojrzewa, stając się dzień po dniu Kościołem coraz bardziej zmartwychwstałym⁸. Stąd też cała działalność katechetyczna Kościoła zmierza do liturgii i koncentruje się na Eucharystii, w której w sposób mistyczny dokonuje się proces odnowy i zbawienia świata. Aby wejść w liturgię i zespolić się z Chrystusem, trzeba włączyć się w katechezę, przygotowującą do uczestnictwa w Eucharystii.

2. JEDNOŚĆ KATECHEZY, LITURGII I DROGI ROZWOJU WIARY

Katecheza powinna pouczać o liturgii, jej treści i znakach. Bardziej jednak niż nauczanie potrzebne jest wychowanie, formacja oraz wtajemniczenie liturgiczne. Stwierdzenie to zawarte jest w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*: „katecheza, oprócz ukazywania znaczenia liturgii i sakramentów, powinna wychowywać uczniów Jezusa Chrystusa do modlitwy, dziękczynienia, czynienia pokuty, odmawiania modlitw z ufnością, do ducha wspólnoty, właściwego zrozumienia symboliki, ponieważ wszystko to jest konieczne do prawdziwego życia liturgicznego” (DOK 85). Katechizowany powinien mieć świadomość, że rzeczywistość liturgiczna, w którą wchodzi, jest inna niż ta, z którą ma do czynienia na co dzień. W przeciwieństwie do rzeczywistości empirycznej i rozumiałej rzeczywistość liturgiczna jest duchowa i nieogarniona. W formacji katechetycznej potrzebne jest kształcenie intelektualne. Ważniejsze jednak od niego staje się budzenie religijnej wrażliwości, otwartości serca na dar Boży, akceptacji tego, co Chrystus przez Kościół ofiaruje. Wobec rzeczywistości liturgicznej trzeba zaufania, zanurzenia się w proces zbawczy i pełnego w nim uczestnictwa⁹.

Przygotowanie katechizowanego do uczestnictwa w liturgii jest konieczne. Zespolenie się z Chrystusem, włączenie w misterium paschalne jest sprawą międzyosobową, ale równocześnie wymaga katechezy liturgicznej. Bezpośrednie wprowadzenie przez posługę słowa Bożego, wzbudzenie przychylnego nastawienia, uświadomienie pojawiających się zdarzeń sprawia, że powstaje wewnętrzny związek między katechizowanym a rzeczywistością, w którą on wchodzi. Stąd katecheza spełnia nie tylko funkcję informacyjną i inicjacyjną, ale również towarzyszącą w przeżywaniu liturgii¹⁰.

⁸ Tamże s. 102.

⁹ Por. M. M a j e w s k i. *Tożsamość katechezy integralnej*. Kraków 1995 s. 60-61.

¹⁰ Tamże s. 61-63.

Podobnie jak konieczna jest katecheza, która pomaga wejść w liturgię i w pełni ją przeżywać, tak również potrzebna jest katecheza podtrzymująca i przenosząca wartości liturgiczne w codzienne życie. Liturgia w istocie zmierza do odnowy życia chrześcijańskiego. Katecheza powinna nawiązywać do przeżyć liturgicznych, utrwaląc jej wartości i podsuwać sposoby zdobywania świętości w codziennej pracy. Podejmuje ona też niektóre formy realizacji liturgii życia, sprawowanej zwłaszcza w małych grupach, na spotkaniach i we wspólnych rozmowach¹¹.

Doświadczenie jedności wspólnoty apostołskiej (zob. Dz 2, 42-47) i starożytnego katechumenatu jako modelu każdej katechezy (CT 23), a także tradycja Ojców Kościoła, wskazują na życiową syntezę celebracji, słuchania słowa Bożego, wyznania wiary i doświadczenia chrześcijańskiego. W życiu wiary nie można dążyć do uprzywilejowania żadnego z jej wymiarów, do koncentrowania się wyłącznie na liturgii, sakramentach, na relacjach wewnątrz wspólnoty czy wyborach życiowych, ale należy zapewnić obecność wszystkich fundamentalnych elementów w życiu wspólnoty¹².

Przepowiadanie słowa Bożego w katechezie prowadzi w sposób naturalny do liturgii, staje się jej integralną częścią. Szczególnie liturgia eucharystyczna oraz poszczególne sakramenty stanowią punkt odniesienia dla przepowiadanego słowa Bożego. Przed Soborem Watykańskim II stosunek słowa Bożego do liturgii miał charakter relacji dwóch jakby odrębnych rzeczywistości. W katechezie niektórych Kościołów partykularnych wciąż jeszcze daje o sobie znać tradycja luźnych związków słowa Bożego z liturgią. Na zjawisko to zwraca uwagę *Dyrektorium ogólne o katechizacji*: „Katecheza z natury swej jest związana z całym sprawowaniem liturgii i sakramentów. Praktyka katechetyczna często jednak poświadcza słaby i fragmentaryczny związek z liturgią. Wyraża się to w przywiązywaniu małej wagi do znaków i obrzędów liturgicznych, niewielkim dowartościowaniu źródeł liturgicznych, działaniach katechetycznych mało związanych lub wcale niezwiązanych z rokiem liturgicznym, marginesowej obecności celebracji w ramach procesów katechetycznych” (DOK 30). Wciąż jeszcze zdarza się, że liturgia w różnych swoich aspektach jest traktowana instrumentalnie – jedynie jako dodatek do osiągnięcia celów katechetycznych przepowiadanego słowa Bo-

¹¹ Por. W r o ń s k a. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne* s. 227; P. G o l i s z e k. *Personalistyczne rozumienie sakramentów w katechezie*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 243-258.

¹² H. W r o ń s k a. *Katecheza w stowarzyszeniach, ruchach i grupach*. W: *Miejsca katechezy: rodzina – parafia – szkoła*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 2005 s. 99-138; C. D u c h e s n a u. *La celebrazione nella vita cristiana*. Bologna 1977 s. 130-131.

zego. W ten sposób pozbawia się słowo Boże natury symbolicznej, np. w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej, pokuty i pojednania oraz Eucharystii. Rzeczywista obecność Jezusa Chrystusa w Eucharystii nie może być wykorzystywana tylko do celów dydaktycznych katechezy¹³.

Liturgia jest miejscem przepowiadania i jednocześnie znakiem wiary. Bez słowa objaśniającego byłaby ona czynnością magiczną, a nie rzeczywistością zbawczą, ukazaną w znaku sakramentalnym¹⁴. W ten sposób ewangelizacyjna posługa słowa Bożego w katechezie, kazaniu, homilii czy wykładzie religijnym przeobraża akt rytualny w misteryjną manifestację działania Chrystusa, uobecniającą zbawienie¹⁵.

Zarówno katecheza, jak i liturgia są włączone w rozwój wiary, stąd nieodzowne jest ich współdziałanie, które najdoskonalej dokonuje się w sprawowaniu sakramentów. Liturgia, będąc aktem wiary Kościoła, jest skuteczna i ważna tylko wtedy, gdy celebrytuje się ją i przeżywa z wiarą. Człowiek jest usprawiedliwiony przez wiarę, co oznacza, że postawa wiary należy wewnętrznie do rzeczywistości liturgicznej i sakramentalnej¹⁶. Wiara nie jest czymś zewnętrznym w odniesieniu do sakramentu, ale stanowi jego konstytutywną część. Jak nie ma prawdziwej wiary bez sakramentu, tak nie ma sakramentu bez wiary. Bez wiary sakramentalne rytury i znaki byłyby działaniem magicznym, pustym i niezrozumiałym. Słowem wiary jest nie tylko biblijne objawienie się Boga, ale również liturgia. Celebracja liturgiczna bez wiary jest nieskuteczna i bez znaczenia, ponieważ człowiek sprawiedliwy „żyje z wiary” (por. Rz 4, 13-17 i 7, 22-23) i przez wiarę zyskuje usprawiedliwienie. Postawa wiary jest zatem wpisana zarówno w żywe słowo Boże, jak również w rzeczywistość liturgiczną i sakramentalną. Wiara nie jest czymś zewnętrznym w odniesieniu do sakramentu, ale jest jego konstytutywną częścią. Tak jak nie ma prawdziwej wiary bez sakramentu, gdyż nie byłaby to wiara wyznawana przez apostołów, tak nie ma sakramentu bez wiary¹⁷.

¹³ Zob. Cz. Krakowiak. *Znaczenie celebracji liturgicznych w katechezie dzieci i młodzieży*. W: *Celebracje w katechezie*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 1999 s. 29-54; J. Kopeć. *Wprowadzenie do kerygmy o liturgii Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Red. J. Kopeć. Opole 1995 s. 7-14; S. Czerwik. *Wprowadzenie do Konstytucji o Liturgii świętej*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*. Poznań 1968 s. 27-39; Y. Congar. *Związek między kultem lub sakramentem a głoszeniem słowa*. „Concilium” 1968 nr 1-10 s. 137-145.

¹⁴ Por. Wrońska. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne* s. 229-230.

¹⁵ Zob. E. Schillebeeckx. *Cristo, sacramento dell'incontro con Dio*. Roma 1962 s. 131-135.

¹⁶ Por. E. Alberich. *Katecheza dzisiaj*. Warszawa 2003 s. 266-267.

¹⁷ Tamże s. 270-271.

Działalność Kościoła jest propozycją, która pobudza do odpowiedzi wiary. Sakramenty stają się skutecznymi znakami zbawiającej łaski, gdyż wyrażają wiarę. W ten sposób zostaje przezwyciężona mechaniczna i prawie magiczna wizja liturgii, często obecna w historii Kościoła. Znaki sakramentalne stają się „pełnym, świadomym i czynnym udziałem” (KL 14) oraz czytelnym procesem komunikacji interpersonalnej we wspólnocie. Są to twierdzenia o dużym znaczeniu dla praktyki pastoralno-katechetycznej i dla właściwego rozumienia związku, jaki istnieje między liturgią i katechezą.

Proces rozwoju wiary jest powiązany z celebracjami liturgicznymi, wyrażającymi jej najgłębsze znaczenie. Wiara jest darem, jaki chrześcijanin otrzymuje podczas chrztu, rozwija przez sakrament pokuty i pojednania oraz przez Eucharystię. Rozwój wiary domaga się katechezy, przygotowującej katechizowanego do osobowego spotkania z Chrystusem, otwarcia go na nowe życie i wyzwalającej w nim postawę miłości. Sakrament bierzmowania natomiast sprawia, że wiara stopniowo dojrzewa do dawania świadectwa, które zaowocuje wówczas, jeśli będzie wpływać z odpowiedzialności za Kościół. Sakramenty kapłaństwa i małżeństwa uzdalniają chrześcijan do posługi innym. Aby funkcjonowanie katechizowanego było owocne, niezbędna jest katecheza, uwrażliwiająca na ewangeliczną interpretację życia i działalności człowieka w świetle dialogu Bosko-ludzkiego. Świadomość własnego powołania i współpracy w dziele jednoczenia świata powinna być wyniesiona z katechezy i z liturgii sakramentu kapłaństwa i małżeństwa. Wiekowi podeszłemu towarzyszy utrata siły fizycznej i ograniczenie perspektyw. Z tego względu pomoc katechetyczna wydaje się być tym bardziej potrzebna. Od strony duchowej niesie ją sakrament chorych, który pomaga w trudach i w cierpieniach oraz otwiera człowieka na życie wieczne. Konieczna jest wtedy katecheza, wyjaśniająca tajemnicę choroby, wzbudzająca nadzieję i zwracająca uwagę na nieprzemijalność czynów ludzkich¹⁸.

Celebracja słowa Bożego uczy dialogu z Bogiem, przygotowuje do świąt i niedziel, wprowadza w liturgię sakramentów świętych, wyjaśnia głęboki sens gestów oraz budzi wiarę uczestników¹⁹. Duszpasterstwo biblijne staje się niemal automatycznie duszpasterstwem liturgicznym, w którym liturgii nie traktuje się jako rytuału do przestrzegania i biernego uczestnictwa.

¹⁸ Zob. P. Mąk o s a. *Zarys katechezy o sakramentach świętych*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 27-42; por. *Evangelizzazione e sacramenti. Documento pastorale dell'Episcopato italiano*. Torino 1973 s. 22.

¹⁹ Zob. A. S k o w r o n e k. *Sakramenty w ogólności. Chrzest, bierzmowanie*. Włocławek 1995 s. 76-82; t e n ż e. *Sakrament chrztu. Liturgia – teologia – Pismo św.* Katowice 1973 s. 127-130.

W katechezie kerygmatycznej szczególnego znaczenia nabiera celebracja, przybierająca postać uroczystego głoszenia i proklamowania słowa Bożego połączonego z odpowiedzią na usłyszane słowo pieśnią, gestem, a zwłaszcza życiem.

3. CELEBRACJA I SYMBOL UPRZYWILEJOWANYMI FORMAMI JĘZYKA KATECHETYCZNEGO

Specyficznym elementem liturgii jest język celebracji i świętowania. Święto w połączeniu z celebracją, która jest jego centralnym momentem, nadają świętowaniu szczególną wartość w procesie przekazu wiary. Celebracja i świętowanie mają podstawowe znaczenie dla człowieka, ponieważ są związane z rozwojem doświadczeń religijnych²⁰.

Celebracja potwierdza głoszone wartości. Człowiek potrzebuje celebrowania, aby znaleźć okazję do afirmacji wartości, które są dla niego istotne: miłości, przyjaźni, rodziny, grupy, zbawienia. Rodzi się też potrzeba świętowania ważnych wydarzeń czy osób, które odegrały w przeszłości lub odgrywają obecnie wyjątkową rolę. Są to momenty znaczące dla potwierdzenia wyznawanych wartości oraz ich zinterioryzowania²¹. Mają one duże znaczenie katechetyczne.

Święto i celebracja odpowiadają na potrzebę życia wspólnotowego. Święto jest czasem spotkania, porozumiewania się, odkrywania własnej zbiorowej tożsamości. Ma ono na celu tworzenie komunii osób w określonym rytmie, który łączy członków grupy i wprowadza ich do żywej tradycji. Celebracja i świętowanie wpływają na skuteczność wychowania do poczucia przynależności do wspólnoty²².

Celebracja ma znaczenie eschatologiczne. Celebrowanie świąt liturgicznych, imienin, urodzin, chrztu św., bierzmowania, rocznicy ślubu lub śmierci bliskich osób odsyła do rzeczywistości eschatologicznej²³. Typowe dla celebracji gesty: specjalny strój, uczta, podarunek, przekraczanie niektórych reguł życia społecznego itp., są wyrazem antycypowania świata, którego ludzie pragną. Dochodzi wtedy do głosu inna niż zwyczajna logika, wyra-

²⁰ Zob. K.H. Schmitt. *Erfolgreiche Katechese. Ermutigungen für die Praxis*. Kösel-München 2000 s. 92- 98.

²¹ Duchesneau. *La celebrazione nella vita cristiana* s. 130-131.

²² Tamże s. 53-58.

²³ Tamże s. 130-131.

zająca pragnienie świata idealnego. W tym sensie liturgia ukierunkowuje osoby ku nowej pozytywnej przyszłości²⁴.

Celebracja, odpowiednio do przeżywanych wartości i ideałów zawartych w święcie, pobudza również do odnawiania zobowiązań. Przywołanie ważnych wydarzeń i osób niesie z sobą silny bodziec do spójnego działania osobistego i społecznego. Każda celebracja ma wielką siłę motywowania, zdolność do odnowy moralnej, aby skuteczniej realizować wspólne ideały²⁵.

Liturgia korzysta z języka symbolicznego. Symbol jest fundamentalnym środkiem wyrazu w życiu człowieka, szczególnie w wyrażaniu znaczących doświadczeń życiowych. Może on być określony jako „znak, który poza swoimi bezpośrednimi znaczeniami zbiera, streszcza i wyraża bogate, złożone znaczenia, które nie mogłyby wyrażać się w inny sposób”²⁶. Tylko przez gesty symboliczne można wyrazić głębię i bogactwo doświadczeń, które angażują całą osobę. W nich spotykają się harmonijnie rzeczywistość wymierna i duchowa²⁷.

Podstawowe symbole chrześcijańskie to woda, światło, ogień, krzyż, ołtarz, Kościół, ojciec, matka, rodzina, wspólnota. Życie w bliskiej łączności z tymi przedmiotami, osobami, społecznościami, stykanie się z nimi i posługiwanie się nimi kształtuje wewnętrzną postawę wiary²⁸. Ważnym środowiskiem kształtowania symboli jest wspólnota, a w niej proces komunikacji, występujący między członkami, którzy ją tworzą. To, co dzieje się we wspólnocie, przekracza ustalone po ludzku kręgi. Rzeczywistość, doświadczenia, wzajemne relacje międzyludzkie domagają się poszerzenia zakresów. Zdarzenia i sytuacje wspólnotowe z jednej strony świadczą o tym, że musi istnieć jakaś inna rzeczywistość, a z drugiej – rzucają światło na człowieka i jego przyszłość, zwłaszcza pozaziemską²⁹. To zarazem wyjaśnia, dlaczego chrześcijaństwo wchodzi we wspólnotę, otacza ją szczególną troską i widzi w niej dla siebie przyszłość.

Symbol jest językiem misterium dzięki swej zdolności przywoływania i objawiania. Jest to nieodzowny środek do wyrażania i przekazywania do-

²⁴ Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 276-277.

²⁵ Tamże s. 277-278.

²⁶ A. Fossion. *Dieu toujours recommence. Essai sur le catéchèse contemporaine*. Bruxelles 1997 s. 100.

²⁷ W. Bartholomäus. *Mutter und Vater in „Gott“*. „Katechetische Blätter” 1981 Nr 6 s. 456-466; por. M. Majewski. *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*. Kraków 1986 s. 164-165.

²⁸ Zob. S. Kulpaczyński. *Symbole w odbiorze katechizowanych dzieci*. Lublin 2002 s. 20-55.

²⁹ Por. A. Donghi. *Gesty i słowa*. Kraków 1999.

świadczeń religijnych. W tym sensie liturgia staje się uprzywilejowanym narzędziem przekazu katechetycznego. „Liturgia może stać się dla katechezy niewyczerpanym źródłem elementów symbolicznych czy rzeczywistą okazją do wprowadzania w poszczególne aspekty misterium Chrystusa i Kościoła, a także do pobudzenia wiary i życia chrześcijańskiego”³⁰. Symbole mogą uchronić katechezę przed pokusą wyłącznie nauczania. Przybliżają one poznawaną rzeczywistość do codzienności i nadają jej potrzebny dynamizm. Dlatego trzeba otworzyć katechezę na symbole. Należy się o nie troszczyć, rozwijać je, a przede wszystkim wprowadzać do życia wspólnotowego³¹.

Język rytualny i symboliczny celebracji znajduje się zawsze w centrum liturgii. Istnieje powiązanie między zadaniami katechezy i pedagogicznymi wartościami chrześcijańskich celebracji. Ścisły związek między doświadczeniem, wartościami i celebracją pozwala sformułować zasadę, jaką powinien rządzić się proces komunikacji religijnej. „To, co nie jest celebrowane, nie może służyć odkrywaniu głębi i jej znaczenia dla życia. Także wiara, aby stała się doświadczeniem ważnym i służącym interpretacji egzystencji, potrzebuje, aby była celebrowana”³². Katecheza jest szczególnie wezwana do tego, aby wprowadzać wymiar celebrowania do swoich sposobów oddziaływań formacyjnych. Może się to dokonywać w rytach liturgicznych, w celebracjach spontanicznych, w paraliturgii, w spotkaniach modlitewnych itd. Celebracje liturgiczne w katechezie odgrywają ważną rolę formacyjną³³.

Liturgia słowa Bożego łączy słowo Boże z rozważaniem i modlitwą, a kerygmat wiąże ze śpiewem, słuchaniem, rytym i gestami. Taka celebracja włącza całego uczestnika: jego ciało, duszę, umysł i wolę. Jest w niej miejsce na ciszę, osobiste i wspólnotowe przeżycia oraz spontaniczną modlitwę³⁴.

Zdaniem E. Albericha³⁵ duszpasterstwo liturgiczne, w tym katecheza, wciąż nie może się uwolnić od izolacji i tradycyjnego języka, który funkcjonuje w celebracjach i komunikacji wewnątrzspólnotowej. Niektórzy twierdzą, że duszpasterstwo liturgiczne nie zostało w pełni zrealizowane z trzech powodów: braku odpowiedniej katechezy, ograniczenia posoboro-

³⁰ D. Sartore. *Catechesi e liturgia*. W: *Nuovo Dizionario di Liturgia*. Red. D. Sartore, A.M. Triacca. Cinisello Balsamo 1988 s. 228.

³¹ Por. Wrońska. *Katecheza a male grupy* s. 228.

³² Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 277.

³³ Tamże s. 278.

³⁴ Zob. G. Kusz. *Biblia w katechezie wczoraj i dziś*. W: *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*. Red. J. Kudasiewicz. Lublin 1991 s. 97-99.

³⁵ Zob. Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 264-270.

wej reformy liturgicznej oraz niedostatków w sposobie celebracji³⁶. Odnawianie rytów liturgicznych nie znalazło odpowiedniego miejsca i odzewu w katechezie, ponieważ zabrakło w niej interioryzacji znaczeń rytów, mających wpływ na kształtowanie postaw wiary. Próby konstrukcji odpowiedniego modelu katechezy liturgicznej zatrzymały się na samym sformułowaniu problemu³⁷.

*

Katecheza ma wymiar liturgiczny, ale jej proces nie musi za każdym razem odwoływać się do metod liturgicznych. Oprócz katechezy liturgicznej w procesie katechetycznym istnieje jeszcze wiele innych form przekazu wiary: dialog, nauczanie, grupowa refleksja, dyskusja, analiza słowa Bożego i dokumentów Kościoła. Podkreślając istotne znaczenie związku liturgii i katechezy dla ożywienia wiary katechizowanych, nawiązania osobowego kontaktu z Chrystusem i kształtowania wspólnoty chrześcijańskiej miłości, nie należy absolutyzować języka liturgicznego. Metody biblijne i liturgiczne mają swoją specyfikę, ale powinny stanowić integralną całość procesu katechetycznego³⁸.

BIBLIOGRAFIA

- Alberich E.: Katecheza dzisiaj. Warszawa 2003.
— Liturgia i katecheza. W: Słownik katechetyczny. Red. J. Gevaert, K. Misiaszek. Warszawa 2007 s. 541-545.
Della Torre L.: Catechesi e liturgia: punto di vista di un liturgista. „Rivista di pastorale liturgica” 1988 nr 149 s. 21-39.
Floristán C.: La liturgia luogo dell’educazione della fede. Concilium 1984 nr 4 s. 648-661.
Donghi A.: Gesty i słowa. Kraków 1999.
Goliszek P.: Personalistyczne rozumienie sakramentów w katechezie. W: Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 243-258.
Hajduk A.: Katecheza i liturgia. Kraków 1999.
Kiciński A.: Katecheza i liturgia. „Roczniki Teologiczne” 2007 z. 6 s. 117-128.

³⁶ Por. L. Della Torre. *Catechesi e liturgia: punto di vista di un liturgista*. „Rivista di pastorale liturgica” 1988 nr 149 s. 21-39; C. Floristán. *La liturgia luogo dell’educazione della fede*. „Concilium” 1984 nr 4 s. 648-661; R. Lombardi. *Catechesi e liturgia nella riflessione pastorale italiana del periodo postconciliare*. Brescia 1982; Hajduk. *Katecheza i liturgia*; Krakowiak. *Znaczenie celebracji liturgicznych* s. 29-54.

³⁷ Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 268-270.

³⁸ Majewski. *Tożsamość katechezy integralnej* s. 155-160.

- Siedem sakramentów Kościoła w ujęciu „Katechizmu Kościoła Katolickiego”. W: Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 227-242.
- K r a k o w i a k C z.: Znaczenie celebracji liturgicznych w katechezie dzieci i młodzieży. W: Celebracje w katechezie. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 1999 s. 29-54.
- K u l p a c z y ń s k i S.: Symbole w odbiorze katechizowanych dzieci. Lublin 2002 s. 20-55.
- K u s z G.: Biblia w katechezie wczoraj i dziś. W: Biblia w nauczaniu chrześcijańskim. Red. J. Kudasiewicz. Lublin 1991 s. 87-115.
- L e c h S.: Wymiar liturgiczny. W: Podstawowe wymiary katechezy. Red. M. Majewski. Kraków 1991 s. 63-76.
- L o m b a r d i R.: Catechesi e liturgia nella riflessione pastorale italiana del periodo postconciliare. Brescia 1982.
- M ą k o s a P.: Zarys katechezy o sakramentach świętych. W: Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 27-42.
- S a r t o r e D.: Catechesi e liturgia. W: Nuovo Dizionario di Liturgia. Red. D. Sartore, A.M. Triacca. Cinisello Balsamo 1988.
- W r o ń s k a H.: Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne. Lublin 2007.
- Katecheza w stowarzyszeniach, ruchach i grupach. W: Miejsca katechezy: rodzina – parafia – szkoła. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 2005 s. 99-138.
- Z a j ą c M.: Sakramentalne aktualizowanie istoty Kościoła w decydujących sytuacjach życia katechizowanych. W: Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 213-226.

ROLE OF LITURGY IN CATECHESIS

S u m m a r y

Catechesis and liturgy enable the Church to fulfill its saving mission awarded by the Christ. Preaching the word is to lead to the celebration of liturgy. The heart of the catechesis and faith of those who receive the message of salvation is the mystery of the Christ celebrated in liturgy. As catechesis is essential to gain understanding and ultimate experience of liturgy, a catechesis that supports and translates liturgical values into daily life is indispensable. Catechesis should relate to liturgical experience, consolidate its values, point to the richness of life renewed in Christ and propose ways of attaining sainthood in daily work.

The characteristic element of liturgy is the language of celebration, which imparts significance to the celebration in the process of transmission of faith. Liturgy also uses symbolic language, which is an indispensable way of expressing and sharing religious experience. Symbols can help catechesis to resist the temptation of teaching only, because they bring teaching closer to daily life and add necessary dynamism to catechesis.

Translated by Tomasz Palkowski

Słowa kluczowe: liturgia, sakramenty, Eucharystia, proklamacja słowa Bożego, wspólnota, katecheza, celebracja, jedność, rozwój wiary, modlitwa, dialog z Bogiem, postawa wiary, znaki, symbole, ryty, gesty.

Key words: liturgy, sacraments, Eucharist, proclaiming the Word of God, community, catechesis, celebration, unity, growth of faith, prayer, dialogue with God, attitude of faith, signs, symbols, rites, gestures.